

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ :

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ — ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ

1934

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» — ΣΤΑΔΙΟΥ 46^Α
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ἀπό ἄλλες μεριές (ὅπως δεχόμεστε—καὶ ἀπολαμβάνουμε—τὰ καπρίτσια μιᾶς γοητευτικῆς γυναίκας), καί, κυρίως, δικαιώνονται μέσα μας αὐτόματα, ὅταν, παρ' ὅλη τὴν ἀτσαλωσύνη τους καὶ μὲς στὴν ἀτσαλωσύνη τους, πραγματώνουν στοιχεῖα ἀληθινὰ καλλιτεχνικά. Ὅταν, ὁμως, γράφει ὁ κ. Γιοφύλλης:

Κι ἤρτε τὸ νοστιμότητα κρέας τοῦ καγκουρό, μεζέδες ἄλλοι ἕνα σωρὸ, μὰ ἤρτε καὶ μίαν ἀπλάδα λιγούρευτὴ καὶ καλοδουλεμένη ἀλιάδα...

τοὺς στίχους αὐτοὺς, τοὺς ἀτημέλητους, τοὺς πεζολογικούς, τοὺς φανερά ἀντικαλλιτεχνικούς, τίποτε δὲν τοὺς στηρίζει, τίποτε κὰν ἐσωτερικὸ δὲν ἀντισταθμίζει τὴν ἀτσαλὴ μορφή των (τίποτε ἐσωτερικὸ πού νὰ «σώζεται» κάπως στὴν ἔκφραση, νὰ μάντεύεται, τουλάχιστον), καὶ ἔτσι, ἀναγκαστικά, τὸ αἶσθημα πού γεννοῦν μέσα μας δὲν εἶναι αἶσθημα ὁμορφιάς, αἶσθητικὸ.

Θὰ μπορούσα, φυσικά, νὰ ἐξετάσω στὶς λεπτομέρειές του τὸ νέο βιβλίο τοῦ κ. Γιοφύλλης. Τότε, ἀσφαλῶς, θ' ἀνακάλυπτα (ὅπως ἀνακαλύπτουμε καὶ σ' ὄλο, σχεδόν, τὸ ἔως σήμερα ἔργο του) μέρη ἐπιτυχημένα, ἀληθινὰ πρωτότυπα, πού φανερῶνουν μίαν ἀγνή καὶ δροσάτη καὶ τρυφερά εἰρωνικὴ εὐαισθησία. Τὸ τελευταῖο, μάλιστα, ποίημα τῆς νέας του συλλογῆς, μᾶς φανερῶνει καὶ μιὰ καινούργια ὄψη τῆς αἰσθαντικότητάς του, τὴν ἀνθρωπιστικὴ, πού ἔχω κάθε λόγο νὰ τὴ συμπαθῶ. Ἀλλὰ μερικὲς καλὲς λεπτομέρειες δὲ σώζουν τὸ σύνολο. Καὶ τὸ σύνολο αὐτὸ δὲ μᾶς ἱκανοποιεῖ, δὲ μᾶς δίνει αἰσθητικὴ εὐχαρίστηση, γιατί στηρίζεται σὲ μιὰ σφαλερὴ ποιητικὴ ἀρχή.

Δὲν ξέρω τί θὰ ἦταν ὁ κ. Γιοφύλλης ἂν δὲν εἶχε τὴ μανία τοῦ μοντερνισμοῦ, ἂν ἀντιλαμβάνόταν καὶ ἐξεδήλωνε διαφορετικὰ τὸν μοντερνισμό του. Πάντως, ἔτσι καθὼς παρουσιάζεται σήμερα, δὲν κατορθώνει νὰ μᾶς δώσῃ μίαν ἀδόλη, γνήσια κάπως καὶ βαθειά, καλλιτεχνικὴ χαρά.

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Ρόζας Ἰμβριώτη: «Μεθοδολογικά προβλήματα — Α'. Ἡ διαλεκτικὴ τοῦ Hegel»

«Κάθε μεθοδολογικὴ συζήτηση γεννᾷ ἀντιπάθεια στὸν ἀναγνώστη σήμερα καὶ νομίζεται ἀπὸ πολλοὺς κόπος χαμένος. Ἐκεῖνο πού ἐνδιαφέρει, βεβαιώνουν, εἶναι τὸ «τί», ὄχι τὸ «πῶς». — Ἡ δυσάρεστη αὐτὴ διαπίστωση γιὰ τὴ νοοτροπία τῆς ἐποχῆς μας δὲν ἐμπόδισε τὴν κ. Ἰμβριώτη νὰ καταπιαστεῖ μὲ μιὰ ἐργασία ἀπὸ τὶς πιὸ ἀφηρημένες κι' ἀντίθετες σ' αὐτὴ τὴ νοοτροπία. Ἐκτιμῶ πολὺ αὐτὴ τὴν πνευματικὴ

στάση: δείχνει ὅτι ὁποῖος τὴν υἱοθετεῖ ξέρει νὰ μὴν ταράζεται ἀπὸ τὶς ἀναρθρες κραυγὲς καὶ τὶς ἐξαλλες χειρονομίες τῶν τριγυρινῶν του κι' ἐννοεῖ νὰ κρατῆσει ζηλότυπα μέσα του τὸ κέντρο τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἀλλὰ ἡ ἐπιμονὴ σὲ μιὰ τέτοια στάση ἀποχτᾷ μεγαλύτερη ἀξία ὅταν, ὅπως στὴν περίπτωσή τῆς κ. Ἰμβριώτη, εἶναι λογικὰ ἀψογή. Τὸ χῶρισμα τοῦ «τί» ἀπὸ τὸ «πῶς» εἶναι ἀθάλατο. Δὲν μπορεῖ νὰ εὐφραίνει παρὰ τ' ἀπλοϊκὰ μυαλά. Ἡ γνωστικὴ προσπάθεια δὲν ξέρει ἀπὸ μοναχὴ τῆς ὁρίας. Ἀφισμένη στὴν ὁρμὴ τῆς, θὰ ὀλοκλήρωνε τὴν ἐξιχνίαση τοῦ πραγματικοῦ, ἂν κάθε τόσο δὲ σκόνταφτε σὲ διαφορὰ ἐμπόδια. Ὅσο ὁμως κι' ἂν μένει ἰδανικὸ τὸ τέρμα, ὅσο κι' ἂν προβάλλουν ὀλοένα καινούργιες δυσκολίες, ἡ ὁρμὴ αὐτὴ δὲ σβύνει. Μόνοι οἱ ἀθεράπευτοι ἀπαισιόδοξοι, οἱ λυμφατικὲς ἰδιοσυγκρασίες, ἐννοοῦν νὰ τῆς βάλουν ὁρία ἀπὸ τὰ πρὶν, ξοδεύοντας τὶς λιγοστὲς δυνάμεις τους σὲ τεχνητὲς διακρίσεις. Τέτοια εἶναι ἡ διακρίση τοῦ «τί» καὶ τοῦ «πῶς». Χωρίζει τὸ πραγματικὸ σὲ δύο μέρη, πού σ' αὐτὰ δῆθεν ἀντιστοιχοῦν δύο γνωστικὲς φάσεις. Ἡ πρώτη εἶναι καθαρὰ διαπιστωτικὴ καὶ περιγραφικὴ, ἐνῶ ἡ δευτέρη ξεσκεπάζει τὸ βαθύτερο κι' οἰκουμενικὸ νόημα τῶν πραγμάτων. Γιὰ ὅσους πιστεύουν στὴ διάκριση αὐτὴ, μόνη ἡ πρώτη φάση εἶναι νόμιμη καὶ ἀποτελεσματικὴ. Ἡ δευτέρη εἶναι ἄγνονη καὶ περιττή.

Τί παρεξήγηση ὀλέθρια! Ἡ ἴδια ἡ ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης ἔδειξε πῶς ὁ καθαυτὸ στόχος τῆς εἶναι ἡ βαθύτερη οὐσία τῶν φυσικῶν φαινομένων. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ ἐπιστημολογία μᾶς ἔμαθε πολλὰ πράγματα γιὰ τὴ λειτουργία τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψης, δικαιώνοντας ὅσους πιστεύουν στὴν ἀναγκαιότητα τοῦ δευτεροβάθμιου στοχασμοῦ πάνω σὲ ὅλες τὶς περιοχὲς τοῦ ἐπιστητοῦ, ἰδιαίτερα ὁμως στὶς συνειδητὲς ἀνθρώπινες ἐκδηλώσεις, δικαιώνοντας δηλ. ὅσους βεβαιώνουν ὅτι εἶναι ἀδόνατη ἡ αὐθεντικὴ γνώση δίχως τὴ μελέτη τῶν μεθοδολογικῶν προβλημάτων καὶ τὴν ἐπίγνωση τοῦ «τί» καὶ τοῦ «πῶς». Ἐνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα θέματα τῆς σύγχρονης ἐπιστημολογίας εἶναι ἡ ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ, ἔτσι καθὼς παρουσιάζεται ταυτόχρονα στὰ μεγάλα ἐπιστημονικὰ οἰκοδομήματα καὶ στὰ ἐπιβλητικώτερα μεταφυσικὰ συστήματα. Ἀνάμεσα στὰ τελευταῖα, ἡ ἐγγελευσιανὴ φιλοσοφία κατέχει, κατὰ γενικὴ ἀναγνώριση, ἐξαιρετικὴ θέση. Δίκαια τὴ θεωροῦν οἱ σημαντικώτεροι ἐπιστημολόγοι τοῦ καιροῦ μας σὰν μιὰ ἀπὸ τὶς καταπληκτικώτερες προσπάθειες γιὰ τὴ διάρθρωση κι' ἐνοποίηση τῆς ἀνθρώπινης γνώσης.

Ἡ κ. Ἰμβριώτη ἐντοπίζει τὴν ἔρευνά τῆς στὴ διαλεκτικὴ τοῦ Hegel. Βέβαια, εἶναι δύσκολη κι' ἀφύσικη ἡ ἀπομόνωση τῶν

IOANNIS 2008

στοιχείων ἑνός φιλοσοφικοῦ συστήματος, προπάντων ὅταν ἔχουμε νὰ κάνουμε μ' ἓνα σύστημα πού παρουσιάζει τὴν ὄργανικότητα καὶ συνοχὴ τοῦ ἐγγελευμένου. Ἡ κ. Ἰμβριώτη ἀποφεύγει ὡς ἓνα σημεῖο αὐτὸ τὸ ἄτοπο, πού θὰ ἔκανε διαφορετικὰ τὴν ἐργασία τῆς σκοτεινῆ καὶ ἀκατανόητη. Ἡ ἀνάλυση τῆς ἐγγελευμένης διαλεκτικῆς διευκολύνεται μὲ τὴν τοποθέτησή της στὸ ὄλο σύστημα πού ἐμψυχώνει. Ὡστόσο, ἡ μονογραφία τῆς προϋποθέτει κάποια γενικὴ γνώση τῆς σκέψης τοῦ Hegel, πού δὲν εἶναι ἀπὸ τίς προσιτώτερες. Ἐχὼ τὴν ἐντύπωση ὅτι ἡ κ. Ἰμβριώτη, πού φαίνεται ν' ἀσχολήθηκε ἀρκετὰ μὲ τὸ μεγάλο ἰδεολογικὸ φιλόσοφο, δὲν ξεκαθάρισε ὅσο ἔπρεπε τίς θεμελιακὰς του ἀντιλήψεις, ἰδίως στὴν ἀπαιτούμενη σειρά. Ἴσως ἡ ἐκθεσὴ τῆς νὰ κέρδιζε σὲ φωτεινότητα, ἀν ὀρισμένα θέματα, πού ἀναπτύσσει στὶς «Συστηματικὰς ἀπόψεις», εἶχαν συνδυαστεῖ μὲ τίς «Βασικὰς ἀντιλήψεις».

Ἡ θέσις τῆς κ. Ἰμβριώτη εἶναι ἡ ἀδυναμία τῆς ἐγγελευμένης διαλεκτικῆς νὰ ἐκφράσει τὴν πραγματικότητα. Αἰτία τῆς ἀδυναμίας αὐτῆς εἶναι ἡ ὀρθολογιστικὴ πεποίθησις τοῦ Hegel ὅτι τὸ εἶναι καὶ ἡ νόησις ταυτίζονται. Μολονότι φιλοδοξία του στάθηκε ἡ ἐνοποίηση τῶν δύο αὐτῶν κόσμων, νομίζοντας πὼς ἡ διαλεκτικὴ του εἶναι ἀξία νὰ παρακολουθησῆ βῆμα πρὸς βῆμα ὅλους τοὺς περίπλοκους ἐλιγμούς τοῦ πραγματικοῦ, ἀπὸ τὴ μιά μεριά, ἡ γνωστικὴ ἀναζήτησις τῆς ἀρχῆς μὲ τὰ ἀλλεπάλληλα ἀφαιρετικὰ διαβήματά της καταλήγει σ' ἓνα παγερὸ νιχιλισμὸ, δηλ. στὴ θέσις ἑνός ἀδειου «πρότερον» πού βρίσκεται σὲ τέλεια ἀπομόνωση ἀπὸ τὸ εἶναι, ἐνῶ πάλι, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ κοσμογονικὴ ἐξέλιξις μὲ τὸ λαχανιασμένον κι' ἐξοντωτικὸν ρυθμὸν τῆς, μὲ τὸ διαδοχικὸ ἀφανισμὸ ὄλων τῶν φάσεων τῆς, ὀδηγεῖ στὴν ἀκατάλυτη ἑτερότητα τῆς φύσης, ὅπου μόνον μ' ἓνα ὀρθολογιστικὸν πῆδημα εἶναι δυνατὸ τὸ πέρασμά της. Δυὸ βασικὰς νοθεῖες (ἡ μιά στὴν ἀρχὴ κι' ἡ ἄλλη στὸ τέλος) καταστρέφουν ὀλόκληρη τὴν μέθοδο, πού δὲν κατορθώνει νὰ χειραφετηθεῖ ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικότητα κι' ἀποδείχεται ἔτσι ἀνίκανη νὰ συλλάβει τὴν κίνησις τῶν πραγμάτων. Ἡ κρυφὴ μάλιστα ἐπίγνωσις τῆς ἀθεράπευτης αὐτῆς ἀναπηρίας βρίσκει τὸ ἀντιστάθμισμά της στὴν ὑπέρμετρη ὑποτίμησις (ἀν ὄχι στὴν περιφρόνησις) τῆς φύσης καθὼς καὶ στὴν ἀδιάλλακτὴ μεταφυσικοποίηση τῆς ἱστορίας, ὅπου οἱ μεγαλύτερες προσωπικότητες καὶ τὰ κοσμοϊστορικώτερα γεγονότα κατανοοῦν ἀπλὰ ἀνδρείκελα ἢ ἐπεισοδιακοὶ διάκοσμοι στὰ χέρια τῆς πιδ ἀπρόσιτης κι' ἀνεξιχνίαστης ὀντότητας.

Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐγγελευμένης διαλεκτικῆς σημαίνει τὴν καταδίκην κάθε διαλεκτικῆς; Ἐρώτημα θεμελιακὸ πού σ' αὐτὸ ὁμῶς δὲ

βρῆκα τὴν ἀπάντησις τῆς κ. Ἰμβριώτη. Τὸ μόνον πού μπόρεσα νὰ βγάλω ἀπὸ τὴν τόσο καλὴ κατὰ τὰ ἄλλα ἐκθεσις καὶ κριτικὴ τῆς, εἶναι ἡ συμπάθειά της γιὰ τὴν ἀρχὴ τῆς διαλεκτικῆς, γιὰ τὴν ρευστότητα καὶ τὴν δυναμικότητά της. Ἐδῶ ὁμῶς χρειάζεται κάποια διευκρίνισις. Ἄν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ πιστέψουμε στὴ μεθοδολογικὴ ἀναγκαιότητα τῆς διαλεκτικῆς, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι, ὅσοδὴποτε εὐστροφῆ καὶ εὐλύγιστη κι' ἂν τὴ φανταστοῦμε, νὰ τῆς ἀναγνωρίσουμε ἓνα χαρακτήρα ἀπριοριστικόν. Ἡ θὰ ξεκινήσουμε ἀπὸ κάποια, προϋπόθεσις (ἀκριβῶς ὅπως ἔκανε ὁ Hegel) γιὰ νὰ τυλίξουμε ὄλο τὸν κόσμον τοῦ πραγματικοῦ, ἢ, δηλαδή, θὰ δογματίσουμε μὲ τὸν κίνδυνον ν' ἀδράξουμε τὸ φάντασμά του — ἢ ἡ διαλεκτικὴ δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ πιστὴ καὶ συστηματικὴ παρακολούθησις ὄλων τῶν κατηγοριῶν τοῦ πραγματικοῦ, δίχως καμμιά προεξοφλητικὴ συνθετικὴ διάθεσις. Στὴ δευτέρῃ περιπτώσει, πού ὑπάγεται στὴ νοοτροπία τοῦ θετικισμοῦ, μόνον προσωρινὰς συνθέσεις θὰ εἶναι δυνατός, πάντα ὁμῶς σὲ στενὴ ἐξάρτησις ἀπὸ τὴν κάθε τόσο ἔκτασις τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Ἐκτὸς ἂν προτιμήσουμε μιά τρίτη ἀντίληψιν τῆς διαλεκτικῆς, πού εἶναι πολὺ οἰκουμενικώτερη καὶ ἐλαστικώτερη καὶ πού, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἀνταποκρίνεται ἀπόλυτα στοὺς ψυχολογικοὺς ὄρους τῆς φιλοσοφικῆς δημιουργίας. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν, ἡ διαλεκτικὴ εἶναι ὁ ἀποδεικτικὸς ἐξοπλισμὸς κάθε φιλοσοφικοῦ συστήματος. Δὲ μπορεῖ νὰ λείπει ἀπὸ κανένα φιλοσοφικὸν κοίταγμα. Κι' ἐξαρτᾶται ἀπὸ τίς πειστικὰς ἱκανότητες κάθε φιλοσόφου νὰ ἐπιβάλλει μὲ τὴν κατάλληλη ἐπεξεργασία κι' ἐμφάνισιν τῶν πραγματικῶν τίς κοσμολογικὰς του πεποιθήσεις.

Δὲ μπορῶ νὰ κλείσω τὸ σημεῖωμα αὐτὸ δίχως νὰ τονίσω τὴν εὐχαρίστησις πού μοῦ χάρισε ἡ ἐργασία τῆς κ. Ἰμβριώτη. Τὴν εὐχαρίστησις αὐτὴ συνόδευε μάλιστα κι' ἀρκετὴ ἐκπληξις: τὸ ξάφνιασμα ἀπὸ τὴν ἀνεσις πού μ' αὐτὴ κινεῖται ἡ κ. Ἰμβριώτη μὲσα στὸ λαβύρινθον τῶν ἀφηρημένων ἐνοιῶν καὶ πού διαψεύδει πανηγυρικὰ τὸ θρόλον τῆς ἀκαταλληλότητος τῶν γυναικῶν γιὰ τὴν φιλοσοφίαν. Ἀξιοπρόσεχτη εἶναι κι' ἡ δημοτικὴ αὐτῆς τῆς τόσο εὐσυνείδητης ἐργασίας, μιά δημοτικὴ ἐξαιρετικὰ ὄριμη καὶ ὁμαλὴ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

Καθ. Δρ. Hans Lamer: «Λεξικὸν τῆς Ἀρχαιότητος». («Wörterbuch der Antike»). (1)
Ὁ ἐν Λειψίᾳ καθηγητὴς κ. Λάμερ, ἐνθουσιώδης ἑλληνιστὴς καὶ ἀγνὸς φιλέλλην, ἐξέδωκε πρό τινος ἓν μικρὸν εἰς ὄγκον «Λεξικὸν τῆς Ἀρχαιότητος», ἀλλὰ μοναδι-

(1) Τυπογραφεῖον Α. Kröner, Λειψία.